

УДК 37.036.5-057.875

Б.Ж.Бакиров
ага окутуучу, И. Раззаков атындагы КМТУ

КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮДӨ СТУДЕНТТЕРДИН ЧЫГАРМАЧЫЛЫККА ЖӨНДӨМДҮҮЛҮКТӨРҮН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Макалада кесиптик окутуу студенттеринин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөрүнүн чыгармачыл-педагогикалык аспекттин системасында калыптануусуна жардам берүүчү психологиялык-педагогикалык шарттар каралган.

Негизги сөздөр: кесиптик билим берүү, чыгармачылыкка жөндөмдүүлүк, коммуникативдик-чыгармачылык жөндөмдүүлүктөр, билим берүү маршруту, чыгармачыл ой жүгүртүү модели, педагогикалык процесс, жигердүүлүк.

Б.Ж. Бакиров
ст. преподаватель, КГТУ имени И. Раззакова

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены психолого-педагогические условия, способствующие формированию творческих способностей студентов профессионального обучения в системе творческо-педагогического аспекта.

Ключевые слова: Профессиональное образование, творческие способности, коммуникативно-творческие способности, маршрут образование, модель творческого мышления, педагогический процесс, активность.

B.Zh. Bakirov
senior lecturer, KSTU named after I. Razzakov

FORMATION OF CREATIVE ABILITIES OF STUDENTS OF PROFESSIONAL EDUCATION

The article deals with psychological and pedagogical conditions conducive to the formation of creative abilities of students of vocational training in the system of creative and pedagogical aspects.

Key words: Vocational education, creative abilities, communicative and creative abilities, route education, model of creative thinking, pedagogical process, activity.

Киришүү. Заманбап коомдун өнүгүшү билим берүүгө жаңы жогорку талаптарды коюп жатат. Кесиптик сабаттуу, чыгармачыл өнүккөн кесиптик билим берүү адистерин окутуу, жетилтүү жана тарбиялоо жогорку окуу жайлардын алдындагы милдет болуп саналат.

Билим берүүнүн мазмуну ал тургай, анын жакшы лабораториялык базасы болгон күндө да, заманбап педагогикалык технологияларсыз натыйжалуу жыйынтык бербестигин моюнга алабыз. Ушул жагдайга байланыштуу Билим берүүнүн
Известия ОшТУ, 2018 №1, Часть 2 163

Мамлекеттик стандартында каралган окутууга карата инновациялык мамилелерге колдоо көрсөтүү каралган [3].

Бул изилдөөбүздө биз студентти кесиптик даярдоодо чыгармачыл-педагогикалык жөндөмдүүлүктү калыптандыруу жогорку квалификациялуу, кесиптик жактан билимдүү адистин калыптануусун жарата тургандыгына таяндык.

Кесиптик билим берүү системасындагы студенттердин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүгүн өрчүтүүнүн жаңы ыкмаларын изилдөө «чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөр», «кесиптик билим берүү» сыяктуу негизги түшүнүктөрдүн маңызын аныктоо максатындагы бүгүнкү күндөгү изилдөөлөрдүн көпчүлүгүн көп тараптуу кароону талап кылат.

Чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктү өрчүтүү жана калыптандыруу тармагында илимий изилдөөлөрдү И.Б. Бекбоев, Э.М. Мамбетакунов, Д.Б. Бабаев, Т.М. Сияев, Н.О. Мааткеримов, А.А. Абдиев, А.А. Касымов, Б.А. Касымбаев, А.Э. Байсеркеев ж.б. окумуштуулар жүргүзүшкөн.

Кесиптик мектептердеги адистердин сапат деңгээли заманбап талаптарды толугу менен аткара албай жаткандыгын биздин изилдөөлөр көрсөттү. Бул чыгармачылык аспектиндеги билимдин жетишээрлик эмес экендиги менен түшүндүрүлөт.

Чыгармачылыкка жөндөмдүүлүк, чыгармачыл ой жүгүртүү жана чыгармачыл жигердүүлүк сыяктуу өз ара байланышкан үч компонентти камтыган бирдиктүү процессти чыгармачылык деп түшүнсө боло тургандыгы белгилүү. Чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктүн артынан чыгармачыл жигердүүлүк келет, ал өз кезегинде чыгармачыл ой жүгүртүүдө билинет [1].

Чыгармачылыкка жөндөмдүүлүк көйгөйүнө арналган психологиялык-педагогикалык жана усулдук адабияттарды анализдөө чыгармачылыкка жөндөмдүүлүк – бул ар бир адамда тигил же бул даражада болуучу жеке жөндөмдүүлүк экендиги жөнүндөгү жыйынтыкты чыгарууга мүмкүндүк берди. Жеке жөндөмдүүлүк чыгармачыл ишмердикте өрчүйт, аны жекече аткарууда билинет жана төмөнкү критерийлерди белгилөөгө мүмкүндүк берет: мотивациянын калыптанышы; интеллектуалдуу өрчүү; коммуникативдик-чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрдүн өрчүшү [2].

Кесиптик билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн, андан тышкары студенттердин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөрүн өрчүшүнө билим берүүнүн бул түрүнүн мүмкүнчүлүктөрүн изилдеп, биз кесиптик билим берүү – бул билим берүү маршрутун эркин тандоону божомолдоочу, жеке чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрдүн өрчүшү үчүн оптималдуу шарттарды түзүүгө мүмкүндүк берүүчү көп компоненттүү педагогикалык система деген жыйынтыкка келдик.

Кесиптик билим берүү өзгөчөлүктөрүн изилдөө жана болгон адабияттарды анализдөө бизге бүгүнкү күндө «кесиптик билим берүү» термини белгилүү жана жайылтылган, бирок бул түшүнүктүн так жана бир маанини түшүндүргөн аныктамасы азырынча жок деп айтууга мүмкүндүк берди. «Кесиптик билим берүү» түшүнүгүн практикалык колдонуу жана мыйзам чыгарууда тариздөө бир мааниде эмес экендиги менен айырмаланышат.

Коомдук түшүнүктө «кесиптик билим берүү» термининин синонимдери болуп төмөнкүлөр саналышат: параллель билим алуу, экинчи билим алуу, үзгүлтүксүз билим алуу, компенсациялоочу билим алуу. Бирок, кесиптик билим берүү системасынын өзгөчөлүктөрүн билдирген негизги түшүнүктөр өз калыптануусун улантууда. Бул бизге аталган феномен күчөтүлгөн түрдө изилденип жатат деп айтууга мүмкүндүк берет [3].

Кесиптик билим берүүнүн заманбап системасы үй-бүлөө, мектеп, социум менен өз ара аракеттенүүгө багытталган, мында ар бир студентке ишмердиктин ар кандай түрлөрү менен алектенүүгө мүмкүнчүлүк берилет жана айлана-чөйрөнүн социалдык мамилелерине жигердүү киришүү жана байланыш жасоо камсыздалат. Кесиптик билим берүү студенттердин кызыкчылыгын ишке ашыруу жана чыгармачылыкка

жигердүүлүгүн өрчүтүү боюнча мүмкүнчүлүктөргө бай келет. Көбүнчө студенттердин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүгүн өрчүтүү үчүн жагымдуу болуп саналуучу жекече өзгөчөлүктөрүнүн эсепке алуу чыгармачылыкка жигердүүлүктү өрчүтүү процессине коюлган талаптардын бири болуп саналат [4].

Жогоруда айтылгандарды жалпылап, кесиптик билим берүү системасындагы студенттердин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүгүн өрчүтүүнү педагогикалык процесс катары аныктайбыз. Ал билим берүү маршрутун эркин тандоо шарттарында, педагог менен бирге чыгармачылык аракетте, студенттердин кызыкчылыктарына жана өзгөчөлүктөрүнө шайкеш жүргүзүлөт [2].

Кесиптик билим берүү системасында студенттердин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөрүн өрчүтүү процессинин эффективдүүлүгүн камсыздоочу керектүү кырдаал катары студенттин окуу-тарбиялык жана илимий-изилдөөчүлүк ишиндеги креативдүүлүктү өнүктүрөбүз.

Ушуга байланыштуу биз кесиптик окутуунун келечек педагогунун чыгармачылыктаанып-билүү жигердүүлүгүнүн үч деңгээлин изилдөөгө өзгөчө көңүл бурдук.

Студенттердин *биринчи деңгээли* чыгармачыл-жараткыч жигердүүлүгү, ал келечектеги педагогдун билимдерди түшүнүүгө, эске тутууга жана билим жаратууга, аны колдоно билүүгө умтулуусу менен мүнөздөлөт. Креативдик жигердүүлүктүн бул деңгээли студенттин эрктүүлүгүн күчөтүү туруксуздугу менен айырмаланат. Билимин тереңдетүүгө карата студенттин кызыкпагандыгы бул деңгээлдин мүнөздүү көрсөткүчү болуп саналат.

Студенттердин *экинчи деңгээли* чыгармачыл-интерпретациялоочу жигердүүлүк. Ал келечек педагогунун окуп жаткан мазмундун маанисин ачып берүүгө, кубулуштун маңызына кирүүгө, кубулуштар менен процесстердин ортосундагы байланышты таанууга, шарттар өзгөргөн учурда чыгармачыл билимди колдоно билүүгө карата умтулуусу менен мүнөздөлөт. Креативдик жигердүүлүктүн бул деңгээлинин калыптанышына баа берүү критерийи болуп кубулуштардын пайда болуу себептерин окутуучудан билүү үчүн болгон студенттин аракети болуп саналат. Чыгармачылыктаанып-билүүчү жигердүүлүктүн экинчи деңгээлинин мүнөздүү көрсөткүчү болуп эрктик күчөтүүлөрдүн жогорку туруктуулугу эсептелинет. Бул деңгээлде келечек педагогу өз жигердүүлүгүн өз алдынча изденүүгө карата эпизоддук умтулуусу катары көрсөтөт.

Үчүнчү деңгээл – чыгармачыл-практикалык жигердүүлүк, ал кубулуштардын жана алардын өз ара байланыштарынын маңызына терең кирүү үчүн гана эмес, ошондой эле бул максаттарга жетүүнүн жаңы жолдорун табууга карата болгон кызыгуусу жана умтулуусу менен мүнөздөлөт. Чыгармачыл-практикалык жигердүүлүк деңгээлинин калыптанышына баа берүү критерийи болуп окуп жаткан процесстерди практикалык ой жүгүртүүгө болгон студенттин кызыгуусу эсептелинет. Чыгармачылык таанып-билүү жигердүүлүгүнүн үчүнчү деңгээлинин мүнөздүү өзгөчөлүгү – студентте жогорку эрктүүлүк сапаттардын пайда болушу, максатка жетүү үчүн болгон тырышчаактыгы болуп саналат.

Кесиптик билим берүү системасындагы студенттердин чыгармачыл ой жүгүртүүлөрүн өрчүтүүнүн биз түзгөн модели педагогикалык шарттардын комплексин ишке ашыруу ыкмасы жана кесиптик билим берүү педагогунун ишмердигинин багытын билдирүүчү ориентир катары кызмат кыла алат.

Акыркы жылдарда психологиялык-педагогикалык изилдөөлөрдө педагогикалык түшүнүктөрдү моделдештирүү мүмкүнчүлүктөрүнө негизделген ыкма кеңири пайдаланылууда. Педагогикалык түшүнүктөрдү моделдештирүү эмпирикалык объектинин касиеттеринин мазмунундагы айрым жалпы байланыштар менен катыштарды анын эмпирикалык белгилеринин (көрсөткүчтөрүнүн) система аркылуу баяндап берүү жолу менен бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

Таблица 1

Чыгармачыл ой жүгүртүүнү өрчүтүүнүн матрицалык модели

Калыптануучулук жана чыгармачыл ой жүгүртүүнүн критерийлери	Компоненттери		
	<i>мотивациялык</i>	<i>мазмундук</i>	<i>операционалдык</i>
	Студенттин чыгармачыл ой жүгүртүүсүнүн калыптануучулук көрсөткүчтөрү		
Кесиптик багыт алуучулук	- келечектеги кесибине карата оң мамилеси;	- билимге, бил-гичтикке жана ин-сандык сапаттарга карата кесиптин талаптарын билүү жана түшүнүү;	- кесиптик маанидеги сапаттарына өзү баа берүүсү;
Таанып-билүүчүлүк кызыгуу	-келечектеги адистигине карата айтылган кызыгуусу;	- кесипке ийгиликтүү ээ болуу үчүн системдүү табихый илимий билимдерге ээ болуунун зарыл-дыгын таануусу;	- өзү билим алуу ишмердигиндеги көндүмдөр;
Системалуулук	- системалуу билимдерди кабыл алуудагы аныктоолор;	- аксиоматикалык билим фондусунун топтолушу; - ички илимий теориялардын байланыш түзүлүш-төрүн таануу;	- изилденүүчү системадагы элементтердин ортосундагы байланыштарды жана катыштарды талдоонун ыкмаларына ээ болуу;
Аракеттүүлүк	- инженердик-педагогикалык ишмердиктин материалдык жана идеалдык каражаттарын өздөштүрүүгө умтулгандык;	- ченемдүү берилген билимдер системасын жана ишмердик ыкмаларын өздөштүрүү; - тажрыйба-эксперименталдык изилдөөлөрдү өткөрүү негиздерин билүүсү; - табихый илимий мыйзамдардын жана принциптердин маңызын жана техникалык түзүлүштөрдө аларды колдонуунун жолдорун билүүсү;	- вербалдуу маалыматтын көрүүчүлүк образга которулушунун тактыгы жана анын графикалык берилиши; - конкреттүү мазмундук тапшырмаларды чечүү үчүн жалпы логикалык жана математикалык каражаттарды колдонуу; - инженердик тапшырмаларды чечүүнүн ыкмаларына ээ болуу;
Чыгармачыл жигердүүлүк	- чыгармачыл ишмердиктин кесипке багытталган тажрыйбасын алууга умтулуусу;	- инженердик-педагогикалык ишмердиктин чыгармачыл маңызын түшүнүү; - көйгөйлүү тапшырмалардын негизги этаптарын, татаал милдеттерди жөнөкөйгө ажыратуу ыкмаларын жана окшошууларды пайдалануунун билүүсү;	- өздөштүрүлгөн билимдерди, билгич-тиктерди жана жаңы кырдаалдарды өз алдынча алып жүрүү; - чыгармачыл ишмердиктин кесипке багытталган тажрыйбасына ээ болуу.

Эмпирикалык белгилер (көрсөткүчтөр) дегенде, окуучунун белгилүү түрдөгү ишмердигинин алдын-ала пландаштырылган жыйынтыгын түшүнөбүз, ал сөзсүз боло турган эске алуулар менен өзгөрүүлөргө багынат. Эмпирикалык көрсөткүчтөрдүн бөлүнүшү окутуунун конкреттүү максаттары менен милдеттерине жетүүдө окутулуп жаткандардын ортосундагы окшоштуктарды жана айырмачылыктарды алардын ишмердиктеринин жыйынтыгы боюнча аныктоого көмөк көрсөтөт [1].

Белгилүү болгондой, идеалдуу моделдер ар башка формаларда берилиши мүмкүн: белгилик системалар түрүндө, мисалы, графалар жана схемалар, таблицалар жана матрицалар түрүндө. Автор матрицалык моделдерди педагогикада колдонуунун төмөнкүдөй артыкчылыктарын белгилейт: матрица татаал объектини мазмуну жана түзүмү боюнча жеңүүгө түрткү берет; матрицанын математикалык теориясы изилденип жаткан педагогикалык чындыктын динамикасы тууралуу ишенимдүү маалымат алууга мүмкүндүк берет, матрицалык модель изилденүүчү феномендин деңгээлдерин өлчөй турган аспаптардын негизи болуп саналат.

Бул корутундулар студенттердин чыгармачыл ой жүгүртүүсүнүн моделинин матрицалык формасын тандообузду шарттады жана ал 1-таблицада берилди.

Бул моделде сунушталуучу түзүлүшү жана студенттин чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча педагогдун аракетинин мазмунун дагы кароого болот.

Жыйынтык:

Демек, чыгармачыл аспекти өзү студенттин – кесиптик билим берүүнүн келечектеги окутуучусунун чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөрүнүн калыптануусуна өбөлгө түзөт. Бул биринчиден, педагогикалык билимдин студент тандап алган тармагындагы чыгармачыл жигердүүлүккө анын даяр экендигин мүнөздөйт.

Студенттин жогорку квалификациядагы, кесиптик сабаттуу адис болуп калыптанышына кесиптик даярдоодогу чыгармачыл-педагогикалык аспект жардам берет деп биздин изилдөөдөн негиз кылып ала алабыз.

Келечектеги кесиптик окуунун окутуучусун кесиптик даярдоого карата жоопкерчиликти мамиленин зарылдыгы биздин изилдөөбүздөн алардын чыгармачыл жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү планындагы өзөктүү көйгөйлөрдүн бири болуп саналат. Студенттердин чыгармачылык менен ойлоону жана иштөө көндүмдөрүнө ээ болуусу келечектеги адистердин инсандык өсүшүнө, теориялык жана практикалык планда алардын кесиптик жөндөмдөрүнүн өнүгүүсүнө шарт түзөт.

Жүргүзүлгөн изилдөөлөрдүн негизинде, окутуучулардын билиминин модернизациясындагы чыгармачыл-педагогикалык кадам – бул кесиптик билим берүү студентинин чыгармачылыкка жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүшүндөгү жана калыптанышындагы инновациялык кадамдардын бири болуп саналат деп жыйынтык чыгарабыз.

Адабияттар:

1. **Алексеев, М.Н.** Логика и педагогика [Текст] - М.: Знание, 1965.- 32с
2. **Бакиров, Б.Ж.** Билим берүүдөгү интеграциялык процесстер студенттердин чыгармачыл ишмердиктерин активдештирүү фактору катарында // [Текст] / К.М. Дыканалиев // Известия КГТУ им. И. Раззакова, №2(42), 2017. – С. 115-119.
3. **Жолдошбаева, Ы.К.** Болочок мугалимдин атайын кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары// [Текст] Ж. Баласагын ат. КУУнун жарчысы, №4, 2013. – 339-342 бб.
4. **Дружинин, В.Н.** Психология общих способностей [Текст] – СПб., 2006. – 336с.
5. **Грачев, В.В.** Индивидуально-творческий подход в системе высшего профессионального образования // [Текст] Автореф. Дис. канд. пед. Наук. – М., 1998 – 18с.